

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд
„Динамика и взаимовръзки на пазара на труда в България за периода 1989-
2021 г. - количествени и качествени изменения“
на Милен Г. Великов
за получаване на образователна и научна степен „Доктор“ в
професионално направление 4.4 – Науки за Земята
(География на населението и селищата)
от проф. д-р Румен Янков, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

Рецензията е изготвена и представена на основание на заповед на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ за определяне на състава на научното жури и насрочване на публичната защита (РД 38-120/22.02.2022 г.), решенията от първото заседание на научното жури, и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“

Професионално направление: 4.4. Науки за Земята (География на населението и селищата)

Обучаващо звено: Геолого-географски факултет, Софийски университет

Научен ръководител: доц. д-р Георги К. Бърдаров

Заглавие на труда: „Динамика и взаимовръзки на пазара на труда в България за периода 1989-2021 г. - количествени и качествени изменения“

Докторант на самостоятелна подготовка: Милен Георгиев Великов

1. Данни за докторанта и докторантурата

Кандидатът е завършил бакалавърска степен по Икономика и организация на труда в УНСС и магистратури в УНСС, Нов български университет и СУ. Милен Великов е зачислен като докторант към Геолого-географски факултет, катедра „Социално-икономическа география“ от 25.06.2021 г. На 26.01.2022 г. е преминала успешно вътрешната защита на дисертационния труд.

По процедурата, регламентирана в ЗРАСРБ и Правилника за неговото приложение, респ., Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ, не откривам нарушения. Докторантът е изпълнил задълженията си по учебен план и е отчислен предсрочно с право на защита поради положително решение на първичното звено относно готовността за такава (Заповед на Ректора на СУ РД 20-444/17.02.2022).

2. Данни за дисертацията, автореферата и публикациите по темата

Рецензираният труд "Динамика и взаимовръзки на пазара на труда в България за периода 1989-2021 г. - количествени и качествени изменения" е тематично насочен към изключително динамична област на социално-икономическото и социално-демографското развитие на страната. От научно-методологическа гледна точка, темата предполага възможност за широки дисциплинарни връзки и резултативен географски подход.

Разработката е с общ обем 287 стр. (без приложенията). Изложението е развито в увод, четири глави и заключение. Текста съдържа 19 фигури и 24 таблици, изведени в предварителни списъци, наред с този на съкращенията. Трудът завършва с кратки обяснения на ползите и приносите на дисертационното изследване. Представени са три, свързани с темата, научни публикации на докторанта.

Списъкът на източниците включва 195 литературни източници (10 на латиница) и 82 интернет източници с планови документи, съобщения, данни от държавни институции, корпоративни, проектни и новинарски сайтове. Начина на описание не изяснява в достатъчна степен какво точно е ползвано.

Дисертационният трудът включва всички задължителни атрибути. Прегледът на съдържанието показва стремежа на автора към цялостно и задълбочено изследване на проблематиката. Избраната тема е актуална, предвид необходимостта от осмисляне и научни обобщения на процесите на пазара на труда през периода от последните три десетилетия. Тя е актуална и във връзка с очертаващите се нови предизвикателства на текущата демографска, стопанска и политическа ситуация.

Уводът очертава главната концептуална и времева рамка на изследването – преходът от командна, централно планирана икономика към пазарна икономика с кардинални промени на пазара на труда, структурата на заетостта, трудовата политика и т.н., отразени в техните количествени и качествени параметри. Според мен, тази част от увода излишно е претоварена с вътрешнополитически обзор, вместо общ преглед на стопанския растеж и отрасловото реструктуриране, имащи най-пряко отношение към трансформациите на пазара на труда.

Обектът и предметът на дисертационния труд са сред главните методологически ориентири. Те са ясно определени, съобразно с поставената цел, но не отразяват намерение за изследване на регионални различия или разкриване на пространствени закономерности

във функционирането на пазара на труда. Подобно дистанциране от географското проличава и при формулирането на задачите и използваните методи.

Първата глава „Теоретико-методологически основи на изследването“ разглежда същността и главните характеристики на пазара на труда, съдържанието на понятието човешки капитал, институциите-участници, и други термини и дефиниции. Уточненията по понятийния апарат са съвсем необходими при комплексно изследване на сложно, многоаспектно социално-икономическо явление. В главата е отделено специално място на мотивационните теории за предлагане на труда. Следват прегледи на пазара на труда в България от Освобождението до края на Втората световна война и в периода на социалистическа икономика. Впечатлението за крайно хетерогенно съдържание на теоретичната глава се засилва от последните подраздели, разглеждащи демографските и социално-икономическите показатели – количествени измерители, използвани в анализа.

Тази основополагаща част от дисертацията, следваше да има по синтезирано съдържание и стройна структура. Отделен проблем на изложението е пунктуацията, форматирането на текста, изброяванията, номерацията на подразделите, които не са само с техническо значение в научен текст.

Следващите три глави разглеждат три подпериода в развитието на пазара на труда, съотв., 1989-2001 г., 2001-2011 г. и 2011-2021 г. Смятам тази периодизация за обоснована предвид необходимостта от данни от преброяванията и логичното предположение за корелации със социално-демографските структури. Различното озаглавяване може да се отдаде на различните акценти, които се поставят в отделните глави. За съжаление, не открих авторски текст, който да аргументира този подход в изследването. По-съществена слабост е разминаването между озаглавяването и фактическото съдържание.

Втора глава „Основни етапи в динамиката и развитието на пазара на труда в България за периода 1989-2001 г.“ е посветена главно на сравнителен анализ на динамиката, движението и структурите на населението, съобразно данните от преброяванията през 1985 г., 1992 г. и 2001 г. Тук, а и в следващите глави, отсъства задълбочен анализ на вътрешните и външните миграции, както и на данните за ежедневните пътувания във връзката им с функционирането на пазара на труда. Подразделите за икономическата активност и безработицата са информационно наситени и разкриват съществени страни на промените на пазара на труда през 90-те години във връзката с особеностите на българския преход.

Трета глава „Тенденции в демографското и икономическото развитие на България между преброяванията през 2001-2011 г. и тяхното отражение върху пазара на труда“ обръща по-голямо внимание на икономическия растеж в началото на нашия век, снижаването на безработицата и приемането на страната в ЕС на фона на негативните демографски тенденции, като фактори за динамиката на пазара на труда.

Четвърта глава е озаглавена „Динамика и взаимовръзки на пазара на труда за периода 2011-2021 г.“ Новост в раздела е анализът на взаимоотношенията между участниците на пазара на труда България в условия на навлизане на чуждестранни компании, развитието на социалните мрежи, работа от дистанция и др. Авторът взема компетентно отношение по еволюцията на мотивационните нагласи, основавайки се на първична информация от собствени анкетни проучвания.

Заключението съдържа основните изводи, произтичащи от дисертационното изследване. Изложението завършва с „Ползи от изследователската част на дисертационния труд“. Този кратък раздел представя значимостта на теренната работа по набиране на емпирични данни и интерпретацията им (базирана на професионалния опит на кандидата) в полза на работодатели, мениджъри, експерти и др.

Въпреки някои пропуски, дисертацията на М. Великов има характер на цялостно, самостоятелно и завършено докторантско изследване. Приложена е издържана методика върху достоверни данни за постигане на оригинална научна интерпретация на значимо обществено явление. Забележките са отчасти за стила на изложението, някои отклонения и недоразвити въпроси, липсата на по-задълбочен географски анализ и др.

Авторефератът (59 стр.) съответства съдържателно на представения дисертационен труд и в съкратен вид отразява методологията и достиженията на изследването.

По темата на дисертационния труд са представени 3 научни публикации, една от които е в географско издание.

3. Научни приноси

Научните приноси на дисертационния труд на Милен Г. Великов са свързани с резултатите от комплексния анализ на развитието на пазара на труда в България през последните десетилетия, т.е. със синтеза на разширяващи знания в наситена с количествени данни област, изследвана от различни автори и от гледната точка на различни научни направления. От друга страна, серията предварителни анкетните проучвания и обобщения,

осъществени от докторанта осигуряват допълнителни сведения за трудовия пазар с количествен и качествен израз - мотивация, удовлетвореност, професионални ценности и др. Третата насока, в която се разкриват приносите на труда, е научно-приложната - в изводите и препоръките към стопанската практика и управлението на трудовия пазар.

В автосправката на научните приноси кандидатът е формулирал четири. Приемам по смисъл посочените приноси, но са необходими някои уточнения и коментари. Кандидатът посочва, че е осъществен подробен „пространствено-времеви“ анализ на пазара на труда с отчитане на „всички фактори и взаимовръзки“. Това е вярно само отчасти. Преди всичко – отсъства пространствения компонент. Декларираният стремеж към интердисциплинарност е в общи линии реализиран, макар и с някои очевидни дисбаланси.

Едва ли и най-подробното изследване може да обхване пълно всички фактори и взаимовръзки в достатъчна дълбочина. Всяко изследване има ограничения и оповестени или не, те съществуват. Принос на настоящото изследване е относително успешното обвързване на проблемите на пазара на труда с тези на демографското развитие и състоянието на икономическата активност на населението. При това, дисертационният труд обхваща ключов в трансформациите и представителен по продължителност период.

Сами по себе си, изследователските подходи и анализи не са отделен принос, освен ако представляват обогатяване на изследователската методика. Приноси са техните резултати, т.е. изводи, разкрити закономерности, препоръки, оценки, прогнози и т.н. Конкретно, в дисертационното изследване е осъществен анализ на динамиката и възпроизводството на населението, демографските и социални структури в България във връзката им с основните субекти на пазара на труда. В това отношение, работата на Милен Великов има принос в прецизирането на оценката на състоянието на работната сила, за прогнозиране на динамиката на търсенето и предлагането на трудовия пазар с количествени и някои качествени параметри.

Внимание заслужават редица тези, застъпени в изследването: за районите с висока безработица при едновременен недостиг на кадри, ролята на държавната намеса, нееднозначния ефект от чуждестранните инвестиции, завръщането в страната на специалисти, получили образование и практически опит в Западна Европа, за различната динамика на работните места в държавната администрацията и бизнеса, влиянието на корупцията, информационните технологии и гъвкавите схеми на работно място и работно

време, и др. Като цяло те не са нови, но интеграцията им в една или друга степен в изследването е заслуга на автора и подчертава неговата актуалност и комплексност.

Приносите с научно-приложен характер са представени в т. 3. и т. 4. в справката. Обхватът им, всъщност, е по-широк, като се има предвид, набирането на нови данни за нагласите на пазара на труда чрез анкетни проучвания, а от научно-методическа позиция - опита в теренната работа и по-специално, приложението на анкетния метод и интервюто в проучването на трудовия пазар. Този трансфер на емпирични данни и знания от професионалния опит е изключително полезен.

Теренните проучвания на докторанта обхващат над седем хиляди анкети и интервюта в периода 2018-2021 г. Резултатите са дали възможност за оригинални, аргументирани заключения за мотивацията, ценностите, очакванията и текучеството на пазара на труда. Научно-приложните приноси на дисертационния труд на Милен Великов са резултат от задълбочен анализ на самостоятелно получени данни и продължителен опит в сферата на управление на човешките ресурси. Изведен е йерархически модел за тяхното формиране, който може да бъде приложен при управлението на човешките ресурси. Изводите относно професионалната удовлетвореност и рисковете при реализацията на трудовия пазар имат съществено значение като алгоритъм за стимулиране на продуктивността в различни стопански области. В труда е застъпено разбирането за работната сила като бавно формиращ се ценен капитал в противовес на механичното и схващане като завършен, при това неизчерпаем, ресурс.

Изводите и препоръките в дисертацията са адресирани към потенциално широк кръг ползватели, преки и непреки участници на трудовия пазар – мениджъри, трудови посредници, експерти по наемане и управление на персонал, консултанти по кариерно развитие и подбор на кадри, изследователи и обучители, държавни структури ангажирани на пазара на труда, и др.

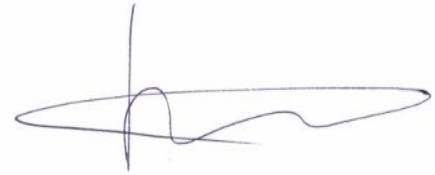
4. Заключение

Представеният труд на Милен Георгиев Великов е завършено, самостоятелно изпълнено и задълбочено дисертационно изследване по тема с голямо обществено значение и интерес. Научните приноси на дисертацията са в интердисциплинарната научно-приложна област на пазара на труда в България. Авторът е представил някои от изследователските си тези в научни публикации.

Рецензираният дисертационен труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и произтичащите от него правилници. Ще гласувам положително за присъждането на образователна и научна степен „доктор“ на дисертанта, като призовавам членовете на уважаемото научно жури също да гласуват положително.

11 април 2022 г.
ВТУ, ВТ

Рецензент:

.....
/проф. д-р Румен Янков/